

İSLAMİYET ÖNCESİ ARAP YARIMADASININ GENEL DURUMU

Siyasi Koşullar

Siyasi birlik görülmez. Bölgede pek çok devlet kurulup yıkılmış fakat hiçbir bölgenin tamamına hakim olamamıştır. Siyasi örgütlenme, **şeyh veya seyyid** denen dini ve siyasi liderler tarafından yönetilen **bedevi kabileler** halindedir. Bu **kabileler arası savaşlar ve kan davaları** sıkça görülür.

Sosyal Yapı

Kadınların neredeyse hiç değer görmediği, köleler ile eşdeğer görüldüğü son derece **ataerkil** bir toplum yapısı söz konusudur. **Kölelik** özellikle varlıklı kesimde yaygındır. **Çok eşlilik** de görülür.

Din ve Kültür

Putperestlik en yaygın dindir. **Putlar**, dini merkez olan Mekke'deki Kabe'de bulunurlar. **Panayır** dönemlerinde buraya farklı kabilelerin putları da getirilir. Bununla beraber **Yahudilik ve Hristiyanlık gibi İbrahimi dinler ve Zerdüştlük gibi başka dinler** de toplumun bazı kesimlerinde mevcuttur.

Dönemin Arap kültürü **edebiyatta** çok ileridedir. Başta şiir olmak üzere edebi metinler **Nebati** yazısıyla yazıya geçirilir. Özellikle **Haram Ayları** (Zilkade, Zilhicce, Muharrem, Recep) süresince Mekke'de düzenlenen **Suk-u Ukaz panayırında hatiplerin şiir sanatını** icra ettiği görülür.

Ekonomik Faaliyetler

Ana geçim kaynağı kabilelerin **hayvan sürüleri ve kervan ticaretidir**. Arazi kurak ve çöl olduğundan **tarıma elverişli** değildir. Farklı kabilelerin ve kervanların **yağmalanması** da yaygındır. **Panayır** aynı zamanda ticareti de canlandırdığı için ekonomik bir faaliyettir.

İSLAMİYET'İN DOĞUŞU VE YAYILIŞI

Hz. Muhammed Dönemi (Asr-ı Saadet)

Hz. Muhammed 571'de doğar ve 612'de peygamber olarak İslam'ın dini lideri olur. İslam ilk olarak Mekke'de ortaya çıkar, Hz. Muhammed'in etrafındaki küçük bir topluluk tarafından benimsenir. **Mekke'de halihazırda var olan dini sistem ile İslam çatışır, Mekkeli putperestler İslam'a ve Müslümanlara baskı uygulamaya başlar.** Bunun sebepleri:

- İslam'ın **kölelere hak tanınması** öğretisinin ve İslam hukukunda **zekat** başta olmak üzere bazı unsurların **mevcut ekonomik sistemi ve varlıklı putperestlerin zenginliğini tehdit etmesi**
- İslam'ın, putperestliğin aksine, **monoteist (tek tanrılı) bir din** olması
- Araplar'ın **sosyal yaşantısının** (kadının toplumdaki rolü, ticaret ahlakı vb.) **İslam'a uymaması**

Hicret

Müslümanlar Mekke'nin baskısından kaçmak için 622'de Medine'ye göç etmiştir. Bu olay İslami (Hicri) takvimin başlangıcıdır. Hz. Muhammed burada dini bir lider olmanın yanı sıra siyasi ve sosyal işlerle ilgilenmiş, burada bir mescit inşa ettirmiş ve *ensarlar* ile *muhacirlerin* ilişkilerini geliştirmiştir. İslam Devleti ilk olarak burada oluşur. Hz. Muhammed siyasi lider olmuştur.

İslam'da Gaza ve Cihat Anlayışı

Gaza, İslam'ı yayma amacına denir. Bu amaç doğrultusunda *kafirlerle* yapılan savaşa ise *cihat* denir. Bu Arap bedevilerinin yağma ve talan faaliyetlerinin dini bir şekilde ele alınmasıdır. Cihat yapılarak Müslüman hakimiyetine giren yerlere Dar'ül İslam, henüz cihat yapılmamış *kafir hakimiyetindeki* yerlere Dar'ül Harb denir.

Mekke-Medine Savaşları

Medine'deki İslam Devleti ve Mekke arasında yapılan, Medine'nin her birinde müdafaada olduğu savaşlardır. Bunlar neticesinde Mekke güç kaybetmiş ve geri çekilmiş, İslam Devleti güç kazanmıştır.

a. Bedir (624)

Mekke'nin Ebu Sufyan başkanlığında gönderdiği kervanı koruyacak olan ordu geri dönmeyince savaş patlamıştır. Medine galip gelmiştir.

b. Uhud (625)

Bedir'deki yenilginin ardından Mekke taarruz etmiş, Uhud Tepesi eteklerinde yapılan savaştan Medine mağlup ayrılmıştır.

c. Hendek (627)

Selman Farisi'nin önerisiyle Medine etrafına hendek kazılarak savunulduğu için bu adı almıştır. Medine galip gelmiştir, Mekke barışa zorlanmıştır.

d. Hudeybiye Antlaşması (628)

Mekke ve Medine arasında 10 yıllık ateşkes ilanılır. Mekke'ye kervanlar için geçiş izni ve Medineli Müslümanların Kabe'ye hac izni verilmiştir. Mekke barışı bozmuştur, bunun üzerine Medine 630'da Mekke'ye yürümüş ve şehri almıştır. Kabe putlardan temizlenmiş ve dini merkez olmuştur. 2 yıl sonra 632'de peygamber ölmüştür.

DÖRT HALİFE DÖNEMİ

a. Hz. Ebubekir

Peygamberin ölümünden sonra İslam Devleti'nde iktidar kavgaları başlamıştır. Bu ortamda Hz. Muhammed'in yakınlarından olan Hz. Ebubekir halifeliğe seçilmiştir. Bu dönemde İslam birliği korunmaya çalışılmış, bunun için özellikle yalancı peygamberler ile mücadele edilmiştir. Arap Yarımadası'nın tamamına hakim olunmuş; Irak, Suriye ve Mısır'a komşu bölgeler fethedilmiştir. Bizans ile yapılan Ecnadin Savaşı ile Suriye'ye ilerlemek mümkün kılınmıştır. Kuran hafızların yardımıyla nüsha (kitap) haline getirilmiştir.

b. Hz. Ömer

Devlet teşkilatlanması bu dönemde oluşturulmuştur: adliye, kadılık, Divan Örgütü kurulmuştur. Ülke idaresi illere ayrılmıştır. Hicri Takvim uygulamaya konmuştur. Ön Asya'nın tamamı (İran ötesi ve Kafkasya* hariç) fethedilmiştir.

c. Hz. Osman

Orta Asya yönünde fetihler yapılmış, Suriye valisi Muaviye Rodos ve Kıbrıs'ı almıştır. Kuzey Afrika ele geçirilmiştir. Kuran çoğaltılıp illere dağıtılmış, bunun sonucunda Kuran'ı ezbere okuyup yorumlayan *kurralar* merkezi otoriteyi zayıflatmıştır. Hz. Osman mevkiilendirme meselelerinde akrabalarına (Emevi soyuna) öncelik vermiş, bu da popülerite kaybetmesine yol açmıştır, bunun sonucunda öldürülmüştür. Yine de Emeviler yüklü miktarda güç kazanmıştır.

d. Hz. Ali

Hz. Ali halife seçilse de Osman döneminde oluşan siyasi çatışmalar kişilerin ona biat etmesini engellemiştir. İç savaş çıkar, Emeviler kan davası güderek Suriye'de ayaklanır. Mekke'de Hz. Ayşe'nin onayı ile Ali aleyhinde tavır alır. Savaşta başlıca siyasi gruplar Suriye'deki Emeviler, Ali taraftarı Şiiler ve iki gruptan da olmayan haricilerdir. Savaş sürerken Emeviler olayın hakem heyetine taşınmasını ister. Ali bunu kabul edince Ali yandaşlarından bir kısmı bunu kabul etmeyip tepki olarak ayrılarak haricileri oluşturur. Hz. Ali bir süre sonra öldürülünce dört halife dönemi sona erer ve Şam'da Muaviye önderliğinde Emevi devleti kurulur. Bu dönemde iç karışıklıklardan dolayı askeri, siyasi, iktisadi gelişme olmamıştır.

EMEVLER

Emeviler halifelik kurumunu verasete bağlamıştır. Bu dönemde fetihler sürmüş, Kuzey Afrika'dan İspanya'ya geçerek burada Endülüs Emevi Devleti kurulmuş, Fransa'ya kadar ilerlenmiştir.

a. Emeviler Döneminde Mezhep Ayrılıkları

Muaviye öldükten sonra oğlu Seyid'in halifeliğini kabul etmeyen Şii ve Hariciler Ali'nin oğlu Hüseyin'i halife yapmak ister. Yezid bunun üzerine Irak'taki Kerbela Çölünde Hüseyin ve ailesini öldürür, *Kerbela Olayı* olarak bilinen bu vaka İslam'daki Şii ve Sünni ayrımını kesinleştirmiştir. Şiiler Emevi hilafetini tanımamış, İmamlık ile yönetilen kendi devletlerini kurmuşlardır.

Emevilerin *mevali politikası* sünni Araplar dışındaki kişileri Müslümanlıktan dışlar. Bundan dolayı Şiiler Emeviler ile çatışmış, Türk-Arap ilişkileri gelişmemiştir.

ABBASİLER

Emeviler Maveraünnehir'de çıkan bir isyan sonucu (Türkler de buna destek vermişti) yıkılmış, Bağdat merkezli Abbasi Devleti kurulmuştur. Abbasiler hilafeti verasete bağlı tutmuşlardır, fakat Türkler ve Şiilere karşı daha hoşgörülü bir politika benimsenmiş; Türkler Araplarla işbirliğine girmiştir. İslam bu dönemde altın çağını yaşamış, bilimsel gelişmelerde Avrupa'nın önüne geçilmiştir.

a. Talas Savaşı (751)

Abbasi ve Türklerin Çin'e karşı İpek Yolu hakimiyeti için savaşıdır. Türkler ilk defa Araplar ile aynı cephede yer almıştır.

Abbasilerin siyasi otoritesi zamanla zayıflamış, imparatorluk içinde yeni devletler ortaya çıkmıştır. 13. yy. ın sonunda Abbasiler Moğol istilaları sonucu yıkılmıştır.

TÜRKLERİN İSLAM'A GEÇİŞİ

Türkleri İslama Geçişe Yönlendiren Etkenler

Dini Benzerlikler:

- a. Gök Tanrıçılık İslam'daki Allah inancına benzer
- b. Kurban iki dinde de vardır
- c. Ahiret inancı iki dinde de vardır
- d. Ahlak anlayışı benzer

Siyasi-Ekonomik Etkenler:

- a. Emevilerin mevali politikası yerine Abbasilerin daha hoşgörölü bir politika izlemesi
- b. Türklerin nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan Horasan ve Maverünnehir'de hakimiyet kurmak istemeleri
- c. Göçebe Türklerin yaşam tarzının İslam'daki cihat anlayışına uygun oluşu
- d. İslam'da ganimetin helalliğinin Türklerin yağma anlayışına uyması

İLK MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİ

a. Tolunoğulları ve Akşitler

Mısır'da kurulan, yönetimi Türk olup nüfusunun çoğunluğu Araplardan meydana gelen devletlerdir. Bundan dolayı bazı tarihçiler tarafından Türk devleti olarak kabul edilmezler. Dağılan Abbasi Devleti'nin yarattığı otorite boşluğunda kurulmuşlardır.

b. Karahanlılar

9. yy. da Bilge Kül Kadir Han tarafından Maverünnehir'de kurulmuş, onun yeğeni Satuk Buğra Han başa geçince İslam'ı resmi din yapmıştır. Hem yöneticileri hem de halkı Müslüman olan ilk Türk devletidir. İlk yazılı eserleri ortaya koymuş (Kutadgu Bilig, Divan-i Lügat-i Türk), Türkçeyi resmi dil yapmış, medrese ve kervansarayları yapmışlardır. Türk ve İslam kültürünün sentezini yapmışlar, Türk kimliklerini korurken İslami usulleri benimsemişlerdir. 13. yy. başlarında yıkılmışlardır.

c. Gazneliler

11. yy. başlarında Samanoğulları Devletinin yıkılması sonucu Doğu Afganistan'da kurulmuş, Pakistan ve Hindistan'a yayılmışlardır. Hükümdarları Mahmut devlete altın çağını yaşatmış, sultan unvanını alan (halifeyi Şiilere karşı koruması sonucu bir ödöl olarak bu ünvanı almıştır) ilk hükümdar olmuştur. Kuzey Hindistanı fethedip İslamlaştırarak günümüz Pakistan devletinin temellerini atmıştır.

Fakat Gazneliler Türk kültürünü devam ettirmek konusunda Karahanlılar kadar başarılı olamamışlar, Fars etkisinde asimile olmuşlardır.

d. Büyük Selçuklu

Gaznelileri yıkılış sürecinde 1040 Dandanakan Savaşı'nda mağlup ederek kurulmuşlardır. Devletin yönetici kesmi Abbasilerle iyi ilişkiler geliştirmiş ve İslam'ı, bununla birlikte yerleşik yaşamı benimsemişlerdir. Bunları göçmen Türkmenlerden oluşan halka da empoze etmek istemeleri Selçuklu ve Türkmenler arasında bir çatışma başlatmıştır. Selçuklu'nun Türkmenleri yerleşik hayata geçirmek isteme sebepleri:

- Onlardan düzenli vergi alabilmek
- Yerleşik hayatın İslami usullere daha uygun olması

Bunun sonucunda Selçuklu Türkmen komutanlarını Anadolu'ya sefer yaptırıp fethettikleri toprakları onların yönetimine vermiştir. Bu politika sayesinde Selçuklu:

- Türkmenlerin çıkarabileceği sorunları önlemiş
- Anadolu'ya sefer düzenleyerek cihat yapmış
- Komutanları yine kendi himayesi altında tutarak otoriteyi korumuştur.

Selçuklu Moğol istilaları, devlet daimindeki iktidar kavgaları ve devletten bağımsız faaliyet gösteren tarikatlar (başta Haşhaşiler olmak üzere) nedeniyle yıkılma sürecine girip otorite kaybedince bu komutanlıklar bağımsızlık ilan etmiştir. Devletin sonlarına doğru burada Anadolu Selçuklu Devleti kurulmuş, bu devlet 1243'te Köseadağ Savaşında Moğollara yenilene kadar varlığını devam ettirmiştir.

ÖNEMLİ KAVRAMLAR

- Seyyid/Şeyh:** Arap bedevi kabilelerinin siyasi liderlerine verilen isimler.
- Bedevi:** Arabistan ve Mağribi'deki göçebelere verilen isim.
- Hicret:** 622'de Hz. Muhammed ve Müslümanların Mekkelilerin baskısından kaçmak için Medine'ye göç etmesi.
- Hübel:** Baş put.
- Kabe:** Cahiliyye'de putların bulunduğu, İslam Devleti döneminde İslam'ın merkezi ve kible olan tapınma yeri, Beytullah.
- Hac:** İslam'ın beş şartından biri, Kabe'nin ve diğer bazı kutsal yerlerin ziyareti.
- Halife:** İslam ümmetinin dini lideri sayılan kişi. Dört halife döneminde seçimle başa gelmiş, Emevi ve Abbasi dönemlerinde verasete bağlı var olmuştur.
- Beytülmal:** Abbasilerde mal varlığı, mülkiyet vb. işlerle ilgilenen devlet dairesi.
- İkta:** Selçukluların ordu mensupları ve devlet memurlarına devlete yaptıkları hizmetle riçin ödül olarak verip ekonomik faaliyetler yapmakla yükümlendirdiği arazi, tımar.
- Mevali:** Emevilerin sadece sünni Arapları Müslüman olarak gören bağnaz politikası.
- Talas Savaşı:** Türk ve Abbasilerin Çin'e karşı İpek Yolu hakimiyeti için yaptığı savaş.
- Tek Tanrıcılık (Monoteizm):** İbrahimi dinler tarafından benimsenen, tek ve mutlak güçteki bir yaratıcı olduğu inancı.

